

CONSIDERAȚII PRIVIND CONSTITUIREA R. A. S. S. M. ȘI LANSAREA „TEORIEI” MOLDOVENISMULUI

Corneliu CIUCANU¹

Cuvinte cheie: *comunism, moldovenism, deznaționalizare, identitate*
Keywords: *communism, Moldavianism, denationalization, identity*

Intervenția noastră își propune o succintă analiză a contextului în care forurile bolșevice de la Moscova au impus înființarea unei republici sovietice moldovenești în stânga Nistrului, chestiune care a declanșat vii discuții privind profilul identitar al locuitorilor acestei noi entități teritorial-administrative. Apariția „moldovenismului”, teză antamată și dospită în 1924 de cabinetele bolșevice de la Odessa, Balta și Harkov a declanșat un proces nociv de deznaționalizare a românilor de pe ambele maluri ale Nistrului, cu efecte dezaastroase vizibile și în zilele noastre.

Geneza acestei „teorii”, pretins științifică dar, în realitate, de clară extracție cominternistă, ideologizantă și cu un scop politic bine definit, trebuie decriptată și analizată în cadrul general al relațiilor dintre România și Rusia Sovietică privind problema Basarabiei (nerecunoașterea apartenenței la Regatul României a teritoriului dintre Prut și Nistru și implicit a Hotărârii de Unire a Sfatului Țării de la 27 martie 1918)².

¹ Academia Română, Filiala Iași – Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, IAȘI.

² *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România Întregită (1918-1940)*, Ed. Enciclopedică, București, 2003, p. 27-29, 240-242; I. Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, Ed. Paideia, București, 1999, p. 11-15, 154, 156--157; K. Hitchins, *România 1866-1947*, Ed. Humanitas, București, 1995, p. 434-438, 504-507; I. Ciupercă, *România în fața recunoașterii unității naționale. Repere*, Ed. Universității „A. I. Cuza”, Iași, 1996,

Anul 1924 a marcat ieșirea din izolare a regimului sovietic prin recunoașterea guvernului de la Moscova de către Marea Britanie, Italia (în februarie) și Franța (în octombrie). Gestul politic al Angliei și Italiei au determinat factorii de decizie de la București să încerce normalizarea relațiilor cu Rusia Sovietică, întrucât acestea fuseseră rupte unilateral la 13 ianuarie 1918 de către Consiliul Comisarilor Poporului de la Petrograd, care anunța și sechestrarea tezaurului românesc depozitat la Moscova³. Prin urmare, în urma multiplelor contacte și negocieri româno-sovietice din perioada anterioară (1920-1923), s-a decis organizarea unei conferințe bilaterale la Viena. Instrucțiunile primului-ministru I. I. C. Brătianu pentru delegația deplasată la Viena subliniau faptul că pentru stabilirea relațiilor de bună vecinătate trebuia fixată, inerent, granița. În consecință, scopul delegației noastre era ca reprezentanții sovietici să recunoască Nistrul drept frontieră între cele două state, formulă care implica și recunoașterea apartenenței Basarabiei la statul român. Reticența rușilor și pretenția lor de a se organiza un plebiscit în Basarabia a determinat eșuarea Conferinței sovieto-române de la Viena. Chestiunea plebiscitului fusese lansată în contextul lucrărilor Conferinței de Pace de la Paris de către Vasili Maklakov, fostul ambasador al Rusiei țariste la Paris. Intervenția lui Maklakov a determinat, în realitate, retragerea lui Ionel Brătianu de la Conferința Păcii la 2 iulie 1919 și, aspect important de consemnat și reținut rămâne faptul că în problema Basarabiei, atât reprezentanții emigrației albe, țariste, cât și oficialitățile bolșevice s-au regăsit pe platforma politică anti-românească, nerecunoscând Unirea și apartenența provinciei dintre Prut și Nistru la România, ba mai mult, au utilizat împreună formula „plebiscitului”, ca expresie a interesului politic special pentru acest teritoriu⁴. Evident că și la Paris, în iulie 1919, dar și la Viena în martie-

p. 35-36; I. Constantin, *România, Marile Puteri și problema Basarabiei*, Ed. Enciclopedică, București, 1996, p. 19-36.

³ *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România, 1917-1918. Documente*, antologie de I. Calafeteanu și V. P. Moisuc, Ed. Universitas, Chișinău, 1995, p. 47-48; I. Agrigoroaie, *Opinie publică și stare de spirit în vremea Războiului de Întregire și a Marii Uniri. Iași 1916-1918*, Ed. Fundației Axis, Iași, 2004, p. 142-143.

⁴ Gh. Buzatu, *Români în arhivele Kremlinului*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1996 (ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010), p. 52.

aprilie 1924, reprezentanții statului român au respins din principiu ideea plebiscitului, întrucât lăsa loc echivocului și ar fi însemnat să se pună sub semnul întrebării Hotărârea de Unire a Sfatului Țării din 27 martie 1918 și, totodată, să lase în derizoriu toată argumentația de ordin istoric, demografic, geografic, etnografic, psihologic, documentație referitoare la drepturile noastre istorice asupra Basarabiei și la legitimitatea Unirii.

Eșecul Conferinței de la Viena a declanșat o vie activitate la Moscova și prin urmare la 29 iulie 1924, Biroul Politic al Partidului Comunist (bolșevic) a decis crearea, în stanga Nistrului, a Republicii Sovietice Socialiste Autonome Moldovenești, în cadrul Republicii Sovietice Socialiste Ucraina⁵. Scopul formării acestui stat artificial era indubitabil crearea irendentei sovietice pentru reocuparea Basarabiei, intenție clar declarată atâta timp cât granița noii republici era preconizată pe Prut⁶.

În același registru al diversiunii sovietice se cuvine a preciza și atitudinea P. C. d. R. constituit, după cum se știe, în 1921, în condițiile asumării de către Partidul Comunist din România a directivei Federației Comuniste Balcanice, referitoare la „lupta pentru autodeterminare până la despărțirea de stat”⁷. Prin adoptarea acestei rezoluții a Internaționalei a III-a, P. C. d. R. s-a plasat pe poziții antinaționale, deoarece milita fățiș pentru destrămarea statului național-unitar.

Revenind la chestiunea formării RASSM trebuie spus că decizia din 29 august 1924 a fost luată în urma unor discuții ample pe această temă, discuții inițiate încă de la începutul anului. Astfel în februarie 1924, Isidor Cantor, un emigrant român, cu nume conspirativ Ion Dic-Dicescu a lansat proiectul unei delimitări a teritoriului transnistrean locuit de moldoveni și formarea unei regiuni autonome. După mai multe discuții cu Cotovski și Pavel Tkacenco, s-a convenit ca noua entitate să fie încorporată Ucrainei, dar să pretindă expres și teritoriul din dreapta Nistrului, până la Prut. În aceste condiții, la 4 februarie 1924 a fost expediat Politbiroului al CC al PC din Rusia un document intitulat „Memoriul cu privire la necesitatea

⁵ I. Constantin, *op. cit.*, p. 19-36; Gh. Cojocaru, *Cominternul și originile „moldovenismului”*, Ed. Civitas, Chișinău, 2009, p. 13-83.

⁶ I. Constantin, *op. cit.*, p. 30.

⁷ I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 154; „Socialismul”, an XIX, nr. 2-3/ 29 februarie 1924.

formării Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești”, semnat de Cotovski, Dic-Dicescu, Tkacenco și alți 7 tovarăși, considerat în istoriografie drept punctul de plecare în procesul de formare a RASSM din stânga Nistrului și al așa-numitei „teorii a moldovenismului” care au declanșat un adevărat război identitar împotriva limbii și spiritualității naționale românești de pe ambele maluri ale Nistrului⁸.

Pentru promovarea și implementarea acestui proiect s-a ales o „comisie” formată din Cotovski, Dic-Dicescu, Tinkelman, Chioran care s-a numit, ulterior, „grupul de inițiativă româno-basarabean”. Trebuie spus că protagoniștii proiectului au constatat și subliniat faptul că moldovenii din stânga Nistrului și cei din fostele guvernii Herson și Kamenetșk-Podolsk „își au modul lor specific național de trai și [...] vorbesc un dialect românesc – limba moldovenească”, iar comisarul sovietic de la Externe, Gh. V. Cicerin atenționa într-o scrisoare către Molotov, secretarul CC al PC(b) Rus, că „descoperirea unui asemenea număr de moldoveni, adică români, în teritoriul ucrainean va fortifica poziția românilor în chestiunea Basarabiei” și că „va genera tendințele expansioniste ale șovinismului românesc”. Dacă ignorăm termenii propagandistici specifici ideologiei bolșevice, gen „expansionism” și „șovinism”, expertiza oficialului rus demonstrează că factorii de decizie din Politbirou știau bine adevărul în ce privește identitatea națională a moldovenilor. Cicerin sublinează clar faptul că aceștia **sunt români** devoalând practic – evident fără intenție – interesul politic, propagandistic și anexionist al Moscovei în privința Basarabiei. Fiindcă în opinia liderilor sovietici existența RASSM în stânga Nistrului și a curentului moldovenist – după cum argumenta Victor Frunze lui Stalin care, de altfel, și-a asumat această teză – „existența unei mici republici” sau a unei „regiuni moldovenești” era „un instrument puternic de înrâurire asupra stării de spirit a maselor muncitorești-țărănești din Basarabia, în sensul sporirii speranțelor că ele se vor izbăvi de sub jugul român”. În consecință, Frunze primește întreg dosarul Republicii Moldovenești din mâinile lui Stalin, iar ședința Biroului politic al CC al Partidului Bolșevic Rus din 29 iulie 1924, a hotărât „delimitarea populației moldovenești într-o Republică Autonomă, în cadrul RSSU”.

⁸ Gh. Cojocaru, *op. cit.*, p. 14-15.

La rîndul său Biroul Politic al al CC al PC Ucrainean a decis la 12 august 1924 înființarea Comisiei Organizatorice pe lângă Comitetul Gubernial Odessa care trebuia să delimiteze teritoriul viitoarei republici moldovenești. Această Comisie Organizatorică a exclus din start colaborarea cu grupul de inițiativă format în februarie. Din acest motiv se înregistrează o serie de fricțiuni între inițiatorul din februarie (Dic Dicescu) pe de o parte și Grinstein, Badeev și Skrîpnik pe de altă parte. În paralel cu definirea și delimitarea noii unități administrative și autonome în cadrul Ucrainei sovietice, s-au declanșat o serie de polemici pe seama alfabetului și limbii utilizate în noua republică mai cu seamă după răzmerița eșuată de la Tatar Bunar. În principiu se vehiculau două variante. Prima variantă recunoștea caracterul românesc al moldovenilor (că românii și moldovenii sunt un singur popor) și faptul că diferențele derivă dintr-o încremenire în vechile tipare etno-culturale de dinainte de 1812, că limba moldovenească se „barbarizase” prin influență slavă și idiș. În acest sens se milita pentru un efort cultural recuperatoriu în baza limbii române și alfabetizarea în grafie latină. O a doua variantă, susținută de Badeev, Starîi și Skrîpnik afirma că limba moldovenească este diferită de limba română și că românii și moldovenii sunt popoare diferite. În prima ipoteză se propunea „sovietizarea culturii române”, să se „injecțeze spiritul comunist revoluționar” pentru a o face să corespundă necesităților culturale ale Moldovei Sovietice. Grupul Badeev-Skrîpnik susținea că prin crearea republicii și culturii sovietice revoluționare moldovenești se crea un profil etno-cultural distinct și se oferea un model moldovenilor din dreapta Nistrului. În definitiv, din perspectiva obiectivelor propuse, amândouă teoriile erau nocive sub aspect etno-cultural, dar teza moldovenismului confecționa o adevărată monstrozitate lingvistică. În cele din urmă, s-a impus teoria lui Badeev și Skrîpnik în detrimenul cominterniștilor români, iar conceptul de „națiune moldovenească” a fost asumat și de conducerea P. C. d. R. după impunerea lui V. Holostenko în fruntea comuniștilor „români”. Prin ridicarea „moldovenismului” la rangul de „teorie” oficială, politică și ideologică națională în republica sovietică moldovenească începea o nouă eră a falsificării istorice, o nouă etapă nocivă și traumatizantă cu efecte pe termen lung, sesizabile și în ziua de astăzi. Practic „moldovenismul” este un construct etnocultural, ideologic și

propagandistic care se poate defini și încadra fenomenului totalitar comunist, care a avut, încă de la începuturi, un scop politic diversionist... A operat pe terenul culturalizării proletare demonstrând un impact devastator asupra profilului identitar etnocultural românesc de pe ambele maluri ale Nistrului⁹.

Nu vom insista asupra evoluției și impactului acestei politici de deznaționalizare în timpul URSS, însă trebuie precizat că după destrămarea Imperiului sovietic și căderea comunismului, această „teorie” a reapărut în R. Moldova în condițiile așa-numitului „pericol al românizării”. O parte a noii elite de la Chișinău a reinventat „moldovenismul” pentru legitimarea statalității R. Moldova (a se vedea cartea, pretins științifică, a lui Victor Stepaniuk, sau lucrările de falsificare a istoriei și profilului lingvistic semnate de Vasile Stati – *Istoria Moldovei* și *Dicționarul moldovenesc-românesc*, lucrări de tristă amintire). În definitiv, în Basarabia există încă oameni de cultură și elite intelectuale responsabile care au demascat și combătut deversivunile și derapajele.

Totuși aș vrea să sesizez în cadrul evoluțiilor cultural-politice din Ucraina, o anumită atitudine refractară și anumite fobii ale clasei politice și intelectuale, care constituie, din păcate, pilonul formativ al ideologiei ucrainene față de România, dar și față de R. Moldova. În realitate, Rada Centrală de la Kiev a emis pretenții asupra Basarabiei în contextul tulbure al anilor 1917-1918. Așa cum am evidențiat, la constituirea RASSM a contribuit conducerea bolșevică de la Odessa și Harcov și tot ei au impus și „teoretizat” – prin Griștein, Badeev, Starii și Skripnik – „moldovenismul”. Trebuie precizat că ucrainenii au fost o națiune favorizată în cadrul URSS, iar elitele comuniste ucrainene au avut acces direct în conducerea PCUS și au contribuit la poziționarea, conturarea, modelarea politicilor de stat, fiind și principalii beneficiari ai politicii anexioniste sovietice sau în termenii de extindere teritorială (Ucraina de Vest, sudul Basarabiei, nordul Bucovinei, Crimeea). De fapt, în ultimatumul sovietic din iunie 1940, Basarabia era revendicată de URSS în virtutea caracterului majoritar ucrainean, iar ținutul Herței, nordul și sudul Basarabiei erau încorporate

⁹ *Ibidem*, p. 83.

Ucrainei sovietice¹⁰. După 1940, și mai ales după 1944, legislația ucraineană a fost extinsă și în Basarabia, așa zis „eliberată”, iar din 10 prim-secretari ai RSSM, 8 au fost ucraineni¹¹. Așadar, Ucraina a instituit asupra RSSM un soi de protectorat, iar după opinia istoricului Ch. King, elita politică ucraineană, alături de cea rusă, a dominat RSSM în termeni de putere politică și economică. Prin urmare, menținerea „teoriei moldovenismului” în Ucraina, în zonele locuite de români (nordul Bucovinei și sudul Basarabiei) este cât se poate de logică și în sensul apărării intereselor proprii pentru elita politică ucraineană. Dacă după căderea comunismului părea că problema „limbii moldovenești” fusese rezolvată definitiv și ireversibil, iar faptul că R. Moldova recunoscuse ca limbă oficială limba română, era un argument în plus pentru profesorii și elevii din școlile moldovenești de pe teritoriul Ucrainei privind învățământul în limba română. „Pericolul românizării” comunităților de moldoveni a alarmat unii funcționari de la Ministerul Învățământului de la Kiev și pe oameni politici ucraineni. În acest context, autoritățile ucrainene au „reanimat” limba moldovenescă fiindcă răspundea strategiei moștenite de la vechiul regim sovietic, aceea a divizării în două etnii distincte, minimalizarea amândurora, dar în special a românilor. Totodată, în aceeași cheie (adică a unei sensibilități excesive în ceea ce privește apropierea dintre România și R. Moldova) trebuie interpretată și sprijinirea pe diverse căi a „moldovenismului” adoptat și de unii guvernanți de la Chișinău și faptul că Ucraina își declara „datoria sfântă de a apăra drepturile ucrainenilor din R. Moldova”. În acest sens, dau exemplu constituirea „Asociației național-culturale a moldovenilor din Ucraina”, apoi organizarea în 1999, la Odessa a simpozionului „Moldovenii din Ucraina”, cu largă participarea a oficialităților de la Kiev, Odessa, Chișinău. Republica Moldova a trimis o delegație impresionantă, prezenți fiind apologeții „moldovenismului” de la Chișinău: V. Stati (*Destinul istoric al moldovenilor în diaspora*) și V. Senic (*Noi temeuri filologice ale limbii moldovenești*). După această conferință științifico-practică, pentru anul 2001-2002 în școlile din regiunea Odessa a fost elaborată o programă care

¹⁰ Gh. Buzatu, *Paradigme ale tragediei Basarabiei*, Ed. Vicovia-Babel, Bacău, 2011, p. 3 și urm.

¹¹ A. Petrenco, *Teroarea stalinistă în Basarabia. Studii, documente, memorii*, Chișinău, 2013, p. 7 și urm.

înlocuia literatura română cu cea moldovenească. Ba mai mult, se stipula și posibilitatea înlocuirii grafiei latine cu cea chirilică.

În final, aș dori să precizez că, după semnarea Tratatului de bază cu România, prin care ambele părți și-au luat anumite angajamente și s-a constituit Comisia mixtă interguvernamentală, Ucraina și-a asumat destul de evaziv aceste angajamente, iar promovarea „moldovenismului” de către autoritățile ucrainene nu a încetat, ba mai mult, s-a intensificat după vizita lui Emil Constantinescu în regiunile Odessa și Cernăuți. De asemenea, în contextul disputei româno-ucrainene pentru platoul continental al Mării Negre, Ucraina a încercat să facă presiuni asupra României jucând cartea drepturilor românilor din Ucraina.

CONSIDERATIONS REGARDING THE CREATION OF THE
MOLDAVIAN ASSR AND LAUNCH OF THE
MOLDAVLANISM "THEORY"*

(Abstract)

The union of Bessarabia and Romania was not acknowledged by the new Bolshevik power in Moscow, and after the failure of the Vienna treaties, the politburo decided to create the Moldavian ASSR, to the east of the Dniester river. The new territorial entity was part of the Ukrainian SSR and practically revealed the anti-annexing intentions toward Bessarabia. In this context, with a diversionist purpose, the so-called theory of Moldavianism was set forth; this was an ethno-cultural and linguistic construct that set off the process of denationalization, as well as a real identity war on Romanian language and spirituality on both sides of the Dniester river.

* Rezumat tradus de Alexandra Vrînceanu.